

EDEBİYAT DOSTLARI

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

Yıl: 3

Sayı: 27

Temmuz 1986

Fiyatı: KDV dahil 1000 TL.

EDEBİYAT
DOSTLARI'NA
BİR İTİRAZ YAZISI

Caz
Dolayısıyla

Sayfa 7'de

Fincancı Katırları Kaç Yaşında?

ÇİHAN OĞUZ

İnsanlar, soyutlama yetenekleri ölçüsünde dünyayı anlayabiliyorlar. Bu kural bir madalyonsa, diğer yüzünde de soyutlama gücünden yoksun insanların bir hayli şartıcı sayılabilecek zavallılıklarının yer aldığı kolayca anlaşılabilir. Ancak, bu türden bir olağanlık zincirinin ön kabulü, ya da zincirleme olağanlıklar, beraberinde bir tehlikeyi de taşımakta: Soyutlama yetenekleri üstün olan insanlar ile soyutlama gücünü geliştirme olanağı bulamayan insanların kıyaslamasını yapmak, en azından yön-temsel açıdan yanlış bir adım. Çünkü arada, soyutlama yeteneğini kullanmak istemeyen ayrı ve de kasıtlı bir kesim daha var. Zaten bütün sorunumuz bunlarla.

Gerçi, insanların elmalar/armutlar olarak ayrıma tâbi tutmak hatalı bir çıkış noktası gibi görünüyor. Ama, tunduğları dalda daha başka türlü görüntü vermelerine de pek olanak yok! Bu yakıştırma nedeniyle, «İslâm Estetiği» veya «Marksist Estetik» uzmanlarından özür diliyorum.

İnsanlar için soyutlama yeteneklerini geliştirmekten kaçınıyorlar?... Bu soruya verilebilecek pek çok yanıtın biri de şu: Karanlıkta adım atmaktan korktukları için. Belki kendilerince haklıdır. Öyle ya, bütün dünyaları bildik kuzey kutbu basık dünyamızla sınırlı olduğu için, fazla uçurumlu bölgeleri mavi yeryüzünün coğrafyasına yakıştıramıyorlar.

Kim bunlar?...

Belki, biraz da sizsiniz. Dikkat edin, duyarsızlıkta suçladığınız her insan, soyutlama gücünü kullanmayanlar arasında çıkıyor. Bunun bir rastlantı olduğunu söylemek, ne acı ki yetersiz. Öyleyse, soyutlama gücünü geliştirenler, aynı zamanda duyarsızlıklarını da organize etmiş oluyorlar. Bu savı yanlışlamak, pek kolay değil, hatta olanaksız.

Türkiye'de edebiyat ya da şiir üzerine yapılan mutad «döktürmeler» bir yana bırakılacak olursa, ciddi bir soyutlama gücü taşıyan eleştiri ya da incelemelere pek rastlanmadığı görülüyor. Bu yeteneksizliği, insanlarımızın hamur türü yiyecekleri fazla ilgi göstererek, beyinlerine pompalanan kan oranını azaltmalarıyla açıklamayacağım elbette. Çünkü bu türden bir sav, sizde, en azından, sözü edilen kesimde «beyin» olduğu yolunda yanlış bir izlenim uyandırabilir. İşin fizyolojik gerçekliğini —soyutlama gücümüzü kullanarak— bir yana bırakırsak, bu konuda pek iyimser olmadığımızı belirtmeden geçemeyeceğiz!

Sorun, galiba biraz da zaaflarda yatıyor. Bu çözümlemeyi, papazvari bir değerlendirmeye ve manastır man-

BİLGİN ADALI VE YORDAM'IN KAVGASI :

BİZ BİR BAŞLANGIÇ YAPTIK

OSMAN ÇUŞAY — Bilgin Adalı, siz Cöntürk'ü nasıl tanıdınız? Yazılarınızdan mı, yoksa kendisiyle mi önce tanıştınız? Devrim'e geçiş nasıl oldu?

BİLGİN ADALI — Biz Cöntürk'ü Ankara'da tanıdık. Haluk Aker benim o sıralarda eski arkadaşım. Haluk'la 1980'de Mersin'de tanıştık biz. Ben lisedeyim, o üniversitede. Haluk, Cöntürk'ü daha önceden tanıyordu. Cöntürk, Asım Bezirci ve Turgut Uyar, Dönem diye bir dergi çıkartmaya başlamışlardı. Derginin çok önemli bir özelliği, gençlere yer vermesiydi. Dönem'de kurumsallaşmış yazarlar yer alıyor ama «biz, gençlere sayfalarımızda yer vereceğiz.» diyorlardı. Cöntürk'ün Çarşamba toplantılarına gidilip geliniyordu o sıralarda, sanırım 62 veya 63 yılıydı. Cöntürk'ü ben o sırada tesadüfen tanıdım, Amerika'ya gidiyordum, Ankara'dan geçmem gerekti, orada tanıdım önce. Yazılarınızdan önce. Ama ben de bir şeyler yazmaya çalışıyordum. Benim gibi yazmaya çalışan bir yığın genç vardı. Dönem'in böyle bir çıkışı hepimize bir olanak sağladı. Biz o sırada, şahsen ben, dergi arayışı içindeydim. Nerede, ne yapabilirim?... İşte o sıra Dönem çıkmaya başladı. Bu olanak bize toparlanma fırsatı sağladı sanki. Ben geldiğimde Ankara'ya, belli bir çevre hazırdu zaten. 64 yılı sonuydu ama ben daha lisedeyken Dönem'e yazılar göndermeye başlamıştım...

— Yani lisedeyken ilk yazılarınızı Dönem'de çıktırı?

— Tabii, tabii... İlk yazılarım, Evrim ve Dönem'de, lise öğrencisiyken yayınlandı. Ankara'ya geldiğimde önceden tanıdığım

birtakım insanlar vardı. Semih Tezcan, Mersin Lisesi'ndendi o da Haluk Aker gibi... Abdullah Nefes... En önemlisi tabii Biçe Karasu'yu tanıyordum. Mersin'e gelmişti, Mersin'de tanışmıştık... (...)

Yeni Ankara'ya geldiğimde belli bir dinamizm içinde bir genç çevre vardı. O genç çevre zaten artık beni ismen tanıyordu, ben de onları ismen tanıyordum: Evrim'den. Evrim İzmir'de, 63 veya 64'de çıkıyordu, Ankara'daki genç ekip kendisine yakın bir tavır içinde gördüğü için orda yazmaya karar vermişti. Ben de katıldım. Evrim'de onların bir çıkış bildirgesi vardır, Cöntürk «AT» diye adlandırır. «AT Bildirgesi», Aker'le başlayıp Tezcan'la biter çünkü, soyadına göre, onun için «AT Bildirgesi»dir. Orada benim imzam yoktur ama ilk yazısı çikanlardan biri de benim. Lise öğrencisiyken, Haluk'la yaz aylarında sürekli

Ali Osman Coşkun

bir aradaydık, bayağı bir görev olarak...

— ... *artık edebiyat sizin için birden bir görev halini almaya başladı.*

— Görev değil, bir sorumluluk halini almaya başladı. Sorumluluk olduğu için de o sorumluluğun bilinciyle bir görev olarak birtakım şeyleri okumanın gerektiğine inanıyorduk. Okumak zorunda olduğumuzu biliyorduk. Kendimizi yetiştirmeye çalışıyorduk. Dönem zaten çıkıyordu. Evrim'le Dönem'de üçer beşer yazımız çıktı hepimizin. Evrim'den kopuldu. Neden kopulduğunu hatırlamıyorum. Belki de dergi kapandı, Dönem el değiştirdi. Ertuğrul Ayaydın aldı...

— *Evet, onun ethisinde de birkaç zaman sürüp, bitiyor Dönem dergisi.*

— Yayınevine dönüştürmeye çalıştı, yürümedi. Kesildi. Bu arada, Dönem el değiştirenken bu Evrim serüvenine başlayan grup «biz kendimiz bir dergi çıkartalım,» dedi. Devnim 80 böyle başladı. Halük Aker, Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Abdullah Nefes, Rahmi Akseki, Güven Turan, ben, Eser Gürson... Semih Tezcan...

— *Galiba Tezcan sizinle olmuyor?*

— Başlangıçta vardı, ama yazı yazamadı, Almanya'ya gitmişti çünkü doktora için. Onbeş yirmi kişi vardık herhalde. Özkan Mert...

— *Onlar daha çok, dışardan ve sıcak bakanlar...*

— Değil değil, ilk sayı çıkmadan önce, hepsi toplantılara katılan kişiler.

— *Özkan, İsmet, Ataol... Üç önemli isim, bugün de...*

— İlk sayılarda varlar. Kuruluş aşamasına katkıda bulundular. Toplantılara geldiler, dergi matbaaya girdiği andan itibaren hiçbirisi kalmadı ortada. İlk sayılarda da galiba biraz bizim zorlamamızla göründüler. Sonra da tamamen koptular.

— *Onların bir başka dergi çalışmaları da var. Dönüşüm mü o?*

— O daha sonra.

— *Güven Turan daha politik bir dergi çıkardıklarından söz etti. «Bizi yeterince politik bulmadıkları için ayrıldılar, İsmet, Ataol,» dedi.*

— Bu saptama doğru. Biz de onlar kadar soldaydık belki düşünce olarak, ama edebiyat eylemi olarak edebiyatın doğru-

dan kendi adına varılması gerektiği düşüncesindeydik. Anlatığın öyküde, yazdığım şiirde zaten belli bir dünya görüşünü ortaya koyacaksınız ister istemez, ama edebiyatın dünya görüşünün ortaya konmasında araç olarak kullanmak, bunu bilinçli olarak yapıyor olmak, sanki, bize aykırıydı o sırada.

— *Bu soğukluğun galiba temelindeki nedeni de bu. Onlar da bir başka biçimde, sizin yaptığınızdan farklı bir edebî eylem için girdiler. Ama bu arada siz onlarla birlikte bir dergiyi satıyorsunuz Kızılay'da...*

— İşte Dönüşüm o dergi. Ama o edebiyat dergisi değil. Politik bir dergiydi. Başka bir kavga. Hatta Dönüşüm'ün çıktığı yıllar Devnim'le ya da Yordam'la çakışır. Ama o dergi yüzünden dağılmış değildik. Edebiyatta bakaştı bir farklılık söz konusuysa. Devnim'de ilke neydi? Bir kere her birimizin elden geldiğince toplu çalışmalarını yayınlamak. Bir adamın tek bir şiirini değil, dört beş şiirini birden yayınlamak. İlk defa dergide yer aldığında dört beş şiirini birden yayınlamak. Bunun için orta sayfa şiire ayrılmıştı. Ataol'un olsun, Halük'un olsun, Güven'in

olsun toplu şiirleri çıkmıştır. Tek şiirlik, tek atamık görünmeyip, toplu bir biçimde görünmek edebiyat dünyasında. İkincisi, eleştiri önemli bir şeydi. Edebiyata eleştirel bakış önemli bir şeydi. Üçüncüsü ve Devnim'in en önemli ilkesi: Biz dışardan yazar istemiyorduk. Bir kadro hareketi gibiydik. Özellikle de kurumlaşmış yazarlardan yazı istemiyorduk biz. Ancak saydığımız birtakım yazarlar varsa, onlara biz ismarlarız, öyle basarız diyorduk.

— *Bilge Karasu böyle mi oldu?*

— Bilge Karasu öyle oldu. Turgut Uyar öyle oldu. Mesela Turgut'un *Ölü Yıkayıcıları* çıkmıştır, ismarlamaydık, yani biz istemiştik Devnim'e bir şiir ver diye. Bilge'den, *Çapavul'un Çatığı* Çaparız, Devnim ya da Yordam'da çıkmıştı. Biz istemiştik. Devnim'in bu ilkeleri sonradan neredeyse olduğu gibi, Yordam'a aktardık.

— *... aslında Devnim'le Yordam'ı büyük ölçüde birleştirmek lazımdır.*

— Sonuçları açısından bakıtığımızda herhalde öyle. Ama kısık olarak, Devnim'in çıkışı bir onbeş - yirmi kişilik grubun ih-

tığıyla yapıyorum. İnsanların, küçük ve önemsiz gibi görünen çıkarlar uğruna geçmiş ve geleceklarini ipotese çıkarmalarının başka bir açıklaması varsa, bunu öğrenmekten mutluluk duymak gerekir. Bu konuda mutsuz olduğumu söyleyebilirim.

Nedir bu zaaflar?..

Örneğin, *tarihe kalmak* saplantısı. Sadece bu bile, tek başına, sanatçıdaki yanlış kamçılanmayı açıklamaya yeterli. Hangi tarihe kalmak istiyorsunuz?... *Atilla Özkrımli*'nin hazırladığı beş ciltlik edebiyat ansiklopedisinin herhangi bir sayfasında yer alan 1/4 oranındaki *mülkiyet hakkı* mı sizin yetenek ölçütünüz?... Yoksa, TV-2'deki «İyi Akşamlar» programında, kitabınızın arka sayfasından rastgele okunan birkaç satırın «büyüleyici» etkisi mi?... Reklam çağının «çağdaş bir mensubu» olarak, önünde secde ettiğiniz ödül mekanizması mı?... Hangisi!

Türkiye'nin edebiyat gündemi yıllardır meyhane soforalarında belirlendi. Bu ortamdaki soyutlama gücü yüksek insanların çıkması, demekle, doğrusu büyük haksızlık! Belki çoğu kez unutupuyoruz, ama dünyayı anlamak ve anlamlandırmak, yalnızca teorik bir çözümlemeyi içermez. Buna eklenilen bir de yaşam pratiğimiz olmalı. Yanlış ya da eksik, ama mutlaka her alanda dünyayı anlamlandırmak konusunda bir çaba gösterilmeli.

İşte bu, meyhane köşelerinde hep başka türlü nüksediyor. Artık, ikinin güdülediği «horoz psikolojisi»nden midir, yoksa alkolün sınır tanımayan özelliğinden midir, bilimez, soyutlama gücümüzü somut koşullara kolayca değiştiriyoruz.

Eğer mutlaka edebiyat, *tarihimizi* simgeleyecek bir «mekân» arıyorsak, bu konudaki en güçlü aday sanıyorum meyhanelerdir. Hakkını yemeyelim, son yıllarda hafif loş bir ışıkta nostaljimizi dürtten barlar da buna eklenebilir!

Güneşin gözlerimizi kamaştırdığı noktada, en çok neyi düşünürüz?... Bu soru bir çocuğa sorulsa, belki de en saf yanıtını bulacak. Çocukların güneşle arkadaşlığının en büyük nedeni de bu. Bu karşılaştırma, bir yerden sonra, belki arkadaşlığın da ulaşamadığı o uç noktayı acı biçimde tanımlıyor: Çocuk ile güneş hiçbir zaman birbirini kucaklamayacak. Ama hep öyle sanacaklar. Nisanla birlikte sokaklara dağılan çocuk, izini aydınlatan güneşin çok yakında olduğu yanılsamasını kolayca benimseyecek. Bu, biraz da, henüz aşlamamış bir doğa yasası.

Yalnızca çocuk da değil; ağaçlar, parklar, dönercede

kuyruk bekleyenler, işe geç kalanlar, işsiz kalanlar, geri-de kalanlar, hepsi, güneşin dostluğuna inanacaklar. Ne büyük yanlış!

İnsanların yanılmaktan büyük tad aldıklarını öğrenmek, dünyanın anlamlandırılması yolunda önemli bir basamak. Fazlaca büyütmemek koşuluyla tabii. Bu algıda bile, gizli bir mazoşizmin yatığına tank oluyoruz. Yanılan insan, «büyük yanlışına» yeni halkalar eklemek için sürekli yaपालıyor. İşin kötüsü, bir noktadan sonra, gizlice tad aldığı yanlışını hayatın olağan gerçekliği biçiminde kabulleniyor. Artık bu sınır, ya da sınırsızlık, olanca dökmüşlüğüyle somuta bürünüyor: Yalnızlık, nostalji, kim-sesizlik duygusu ve nihilizm!

Bu kural yıllardır böyle işlediği için, «fenomen» saydığımız «çağımızın yanlışlı insanı», ya da sanatçısı: *sürmenaj* taktiğine başvurmaktan çekinmiyor. Bu taktik, biraz da «hayatın acı gerçeği» olarak, nesnesi belirsiz bir «güç» tarafından kendisine zoraki biçimde uyarlanıyor.

Bu bir «unhappy end» olarak tarihe yazılırken, ya da ne yazık ki yazılırken, sürmenaj olmuş sanatçı da, geriye hiçbir şey aşamamış bir sanat politikası bırakıyor. Siz buna, piyonlarını, filini ve vezirini yitirmiş *taktiksiz* bir satranç oyuncusu da diyebilirsiniz! Ama birileri mutlaka, yine meyhane köşelerinde ya da başka tür hanelerde, bu düzeysizliğin tarihini «kahramanlık» olarak kaydediyor.

Sokağa çıktığımızda güneşten gözleri kamaşan çocuk, ağlamaktan başka seçenekleri farketmişse, diğer çocuklarla da aynı koşullara sahip olduğunu anlayabilir. Ama bu, bir arkadaşlık nedeni değildir. Tıpkı yalnızlığın da nedeni olmadığı gibi.

Aslında çoğu sanatçı, çocuk olmak için can atar. Yitirdiklerinin farkına yeni vardığı için olsa gerek. Bu noktada, zaman kavramından pek bir şey anlamadığı da ortaya çıkıyor. Çocuk olmak hülyası, farketmenin değil, duyarsızlığın özenmesidir.

Edebiyatın cehenneminde yaşamayı göze alanlar, kimseyi ürkütmemek adına yanlış yola sapmak hakkına sahip değildiler! Bu hakkın zorla gaspı, belki mevcut edebiyat tarihine yutturulabilir, ama geleceğin tarihine asla!

Evet, güneşten gözleri kamaşanları da bir kervanı olmalı. Zaman ve sınır tanımayan bu kervanda adlice yol almak için, yaş haddi dolan fincancı katrılarını yolun dışında bırakmak gerekiyor. Acımasızlık, bu noktada, öyle çok gerekiyor ki!

tiyacını karşılamak üzere idi. İlk sayıdan itibaren neredeyse, o grup dağıldı.

— Bir çekirdek kaldı ama...

— Çekirdek kaldı. Haluk Aker, Güven Turan, Bilgin Adalı.

— Hüseyin Cöntürk'ü?

— Evet Cöntürk'ü anmamak

büyük bir yanlış olur. İçimizde, yanımızda yöremizde hep o vardı. Sürekli ilişkiydik onunla... Sonradan katılanlar oldu bize. Gürsen Topsoe örneğin. Hüseyin Peker, Yücel Ulu, Ahmet İnam. Örneğin Gün Zilleli vardı. Sonradan katıldı bize ama, uzun bir süre, sonradan edindiği politik tavrı da düşünürsen, bizimle beraber salt edebiyat yapın bir insan olarak kaldı.

— Yordam'da... Evet, gerçekten ilginç bir hikâyeciliği vardı.

— Çekirdek kadro, sadece üçümüzüz.

— Fakat Cöntürk'ü de ben bu çekirdek kadronun yanında görmek eğitimindeyim. Yine de faaliyetiniz bir genç grup faaliyetiydi...

— Çekirdek kadro derken düşündüğüm, yeniler, gençler yani. Eylemiyle ne kadar genç ve yeni olursa olsun, o döneme kadar belli bir yol almış Cöntürk. Edebiyat içinde ağırlığı olan bir yazardı. Biz ise yeni çıkardığımız yola. Sonunda elbette Cöntürk'le birlikte dört kişiydik.

— Bir şey söylemek istiyorum: Ben, Devrimin -Yordam'ı Türk edebiyatına karşı, mevcut, hâl-i hazırda Türk edebiyatına karşı bir başkaldırı olarak görüyorum. Siz o zaman öyle mi görüyordunuz?

— Biz edebiyata değil, edebiyatın o günlerdeki egemen kişilerine başkaldırıyorduk herhalde. Yazdığımız yazılarla olsun, öykülerimiz şiirlerimizle olsun, -bu iş sizin yaptığınız gibi değil, böyle yapılmalı- demeye çalışıyorduk. Düşün ki, artık sok edebiyat diye bir şeylerin -ben de varım, buradayım- diye boy gösterdiği bir ortam... Ancak böyle bir ortamda bile marksist eleştiri üzerine ilk yazıları biz yayınladık Yordam'da. Türkiye'de ilk defa marksist eleştirinin ne olduğu, ne olmadığı, ne olması gerektiği, ne olmaması gerektiği konusunda, ama çeviri ama düşünsel yazı, Yordam'da çıkmıştı. O sırada Ataç'ların dergisi çıkıyordu. Soyut çıkıyordu. Bizim dışımızda en azından iki ayrı grup dergi çıkartılmaktaydı. Sol edebiyatta gündemdeydi. Ama buna nesnel bir şekilde yaklaşip -bu nedir?-i irdelemeye çalışsan, bunu edebiyat adına görev edinen bizim ekibimizdi. Bizim başkaldırımızın somut örneği bu.

— Yordam'ın son sayısının son yazısı George Steiner'in -Marksçılık ve Edebiyat Eleştirme- adlı yazısıdır. Kasım 1969. Merih Törel'i çeviriydi. (...)

— Büyük kalabalığın gidip de çekirdek kadronun kendi arasında yürümeye başlamasından itibaren, biz edebiyatı hep

HANGİ YOL?

Bilgin Adalı, Devrimin 80'dan sonra Yordam'ın Güven Turan'la birlikte dört kişilik çekirdek kadrosunun en genç iki isminden biri ve artık edebî faaliyetinde bir -ara- sözkonusu. Çekirdek kadronun en öndeki iki ismi, Hüseyin Cöntürk ve Haluk Aker konuşmayacaklarını ifade ediyorlar.

Bilgin Adalı'nın buradaki konuşmasından hareketle söylenecek şeyler var. Biri, Yordam'ın gerçekten de belli noktalarda -ilk- olma özelliği de gösterebilmesi. Bunun tabii, bazı sonuçları olacak, bunlara ilerde değinebileceğim. Diğer, Yordam'ın Kasım 1969'da matbaadan çıkan son sayısının ertesinde bir çatalanmaya karşılık geliyor. Yordam, yaklaşık yirmi yıl sonra bir -yenik-lik başlı bir çıkışa işaret ediyor; ya da iki yola. Yollardan birinde Oluşum -Yazı- Gergedan pratikleri var, sosyalist bir yaklaşıma hiç dost değil. Diğer yolda ise sosyalist bir şekillenmeye açılıyor ve bu yolun ucunda en önemli bir pratik olarak üçüncü yula girilmiş Edebiyat Dostları var.

Bu parçalanmanın (bilçimenin demek daha doğru), oluşan karşılımları gerek. Yordam dönemindeki en gençler, Güven Turan ve Bilgin Adalı'nın, edebiyata ve hatta toplumsal pratiğe yaklaşırken Hüseyin Cöntürk ve Haluk Aker'le aralarında bir -farklılaşmaya- da işaret edebildiklerini okuyabiliyorum. Adalı ve Turan, -tek başına- devam etmekten yanalar.

Cöntürk ve Aker, geride kalan yirmi yıllık -ara- da neredeyse -tam- denebilecek bir çekilmeyi yaşıyorlar.

Cöntürk ve Aker, birer -küme adamı- ve pratiklerinde buna hep sadık kaldıklarını sanıyorum.

Bilgin Adalı, Güven Turan'la birarada bakıldığında, sanatsal faaliyetlerinde bir -ekip- olmanın çıktığı konturları çıkartmanın -yaratıcı sonuçlarını- arıyor. Bir yoldur. Enis Batur'la buluşması tesadüf değil.

Cöntürk ve Aker bu birinci yolun dışında görünüyorlar ve Bilgin Adalı'nın bu konuşmasından sonra, ben, yeni ve genç ekiplere -farklılıklarını tarifte- cesareti önerebiliyorum.

OSMAN ÇUŞAY

öğrenilecek bir şey olarak gördük. Öğrenilecek ve öğretilecek bir şey. En azından edebiyat tarihi açısından baktığımızda öğrenilecek ve öğretilecek bir şey. Kendimiz öğrenmeye çalışırken mesela ben Nabizade Nazım'ın Karabibiki üzerine bir inceleme yazmıştım. Haluk, Fuzulî'den bir gazeli galiba, inceledi... Böyle yaklaşınca, marksist edebiyat, marksist edebiyat kuramları diye bir şeyler ortaya çıkıyor ise ve o gün için bizim elimizde bazı kaynak kitaplar geçiyor ise, bunları o gözle irdeleyip çevirmek, bunlar üzerine tartışmak doğal bir sorumluluk oluyordu bizim için.

— Sanırım Türkiye'de Yapısalcılık üzerine de en erken dikkat çekmelerden biri Yordam'da gerçekleşti. Nusret Hızır'dan bu konuda yazı almıştınız...

— -Bilimde bir moda görüş, strüktüralizm... O yazıyı almak için de aylarca koşturduk peşinden. O zaman işte moda bir görüş diye, Nusret Bey o yazısında, yanlış hatırlıyorsam biraz da hafife alıyordu, yapısalılığı.

— Ben o yazıyı 78'larda okumuştum ve Birikim dergisi de Türkiye'de yeni yeni olay haline getiriyordu, irdeleyordu diyelim. Oluşuca erken bir tavrı...

— Ona bakarsan öncüyüz biz, Türk edebiyatında belki Tanzimat döneminde birtakım öncü davranışlar var ama, onların bugün ele aldığımızdan artık hafiflemiştir. Sadece bir başlangıçtır ama o başlangıçta kendi ayrılıklarını yeterince koymamıştır başlatanlar. Biz ağırlığımızı bütünüyle koyarak ve çok doğ-

ru yerlerden koyarak öncülük yaptık... Sanırım koşullar daha uygundu.

— Buna yüzde yüz katılıyorum. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında, buna Nazım'ın o meşhur -Putları Yıkıyoruz- kampanyası da dahildir, şu ana kadar benim gördüğüm en ciddi müdahale.

— Bizim amacımız, bir şeyi yapıyorsa bunu temellendirmekti. Temellendirmek nasıl olur? Bu konuda şemsiyeyi yeni icadedenmenin bir anlamı yok. Senden önce birtakım insanlar birtakım şeyler yazmışlar, alırsın bunları okursun, çevirirsin, bunların irdelemesini yaparsın, ondan sonra kendi gözünle bakarsan, doğru bir yerlere gidersin. Biz hep böyle nesnel bir tavır içinde edebiyatı çalıştık. Orada tabii Cöntürk'ün başlattığı nesnel eleştiri olayının büyük etkisi var.

— Güven Turan'ın da, Cöntürk'ün de ayrı ayrı dikkatini çektiği, Welles -Warren'in Theory of Literature kitabı var. Bir de Understanding Poetry var. Bunlar...

— Biz mesela Güven'le Welles'in kitabından bölümler çevirmiştik.

— Size ben yirmibeş yıl sonra baktığımda çok önemli bulduğumu saklamıyorum. Zaten künyesinde -Yordam devrimci ve öncü bir dergidir- ibaresini kullanmaktan çekinmemişsiniz. Siz özellikle Tanzimat sonrası Türk edebiyatını, Türk edebiyatını genelde, temize çekme ihtiyacını duyarak başladınız. Ben öyle görüyorum.

— Sanıyorum -devrimci ve

öncü bir dergi- ibaresini bizden başka kullanılan olmadı. En azından bizden önce... Ama geniş kapsamlı bir öncülük ve devrimciliği bu. Bizim ihtiyaç duyduğumuz şeylerden biri neydi? Bizze edebiyat tarihi kitapları genellikle ortak bir gözükten anlatır çünkü şiirimizi, çünkü metinlerimizi. Hangi çağda oturmuştu o gözük? Nereden bakmaktadır, kendini nereye yaslamaktadır? Hiç belli değil. Belki bir Fuad Köprülü belli bir yorum getirmişse, aynı metni kitabına alan her edebiyat tarihçisi, benzer yorumu üç aşağı beş yukarı aynı sözcüklerle, kitabına koymuştur. Biz hep aynı klişeden okuruz. Oysa günlük değer yargıları olarak bakalım. Belli bir sürede 50'li yıllarda bakış başkadır, 60'lı yıllarda bakış başkadır, bugün artık 80'leri bağlarken başka bakıyoruz. 60'lı yıllarda falan metin nasıl okunmuştu? Hiçbir zaman Shakespeare'i okuduğumuzda, Shakespeare'i yazıldığı dönemin gözlüğüyle yorumlamıyoruz. Ama Nedim'i, Fuzulî'yi, Nabizade Nazım'ı okuduğumuzda, elde hazır çeşitler var ve onlara uyuyoruz. Onları izliyoruz. Peki, ben bugün nasıl bakıyorum. Kendi gözümle, kendi çağımdan nasıl bakıyorum? Biz bu ihtiyaç için edebiyatı, eski edebiyata da öyle baktık, bakmaya çalıştık; ama doğru ama yanlış, yeni edebiyata da yeni ve nesnel bir gözle bakmaya çalıştık. Öncü ve devrimci tavır bu işte. Öte yandan iyi bulduğumuz kitapları eleştirirken, kötü bulduklarımızı da eleştirdik. İçimizde herhalde konum olarak, çalışma alanı olarak en yakın oydu, Güven Turan oturdu -eleştiri sözlüğü- çıkarmaya başladı. Ben hiç gereği yokken, elime geçti, çok kötü bir şiir kitabı üzerine bir şeyler yazdım. Yani kötüyü tanıttım. -Bu da kötüsüdür- diye...

— Bu da yeni bir şey. Biraz da kötüyü tanımlamak lazım dediniz...

— İyinin çizgisini doğru çizilecek için, kötünün ne olduğunu da belirlemek lazım. -Bu kötüdür, aldanmayın!- demek lazım. Bu bizi bir yandan geliştirdi, bir yandan da zorunlu okumaları götürdü Eskiyl, yeniyi, Türk edebiyatını, Batı edebiyatını... Sonuçta da işte ortaya bir şeyler çıktı. Kendi şiirimiz, öykümüzle, seçtiğimiz ya da incelediğimiz yapıtlarla, dünyaya karşı tavrımız çıktı ortaya.

— Çıkan bir şey de şu oldu: -Sizin -zar atıklarınız-, bugün ben neredeyse bir sayı verebiliyim, -zar atıklarınız- şairler ve yazarlar sizi hiç utandırmadı. Bu, görüyorsunuz. -Zar atıklarınız- arasında İkinci Yeni, sizi önemli ölçüde besledi. Bilge Karasu sizi besledi. Cöntürk, sizi besledi.

— Bir isim daha ekleyelim oraya. bir değil birkaç hatta... Ben hep ustalarımın adını anmaktan hoşnut olurum. Evet, Bil-

ge, Cöntürk, Uyar, Cansever, İhan Berk, Ferit Edgü, Feyyaz Kayacan... Yani bizim önümüzde de en azından edebiyat üretimini olarak iyi bir başlangıç var.

— *Evet, listeyi kabartmaya başladık. Ama siz 50'li yıllara bakıyorsunuz. Yani bu insanları 50'li yıllardaki görevi bir toplumsal dinginlik içindeki Türkiye'de edebî üretimleriyle ilk kez ortaya çıkan imzalar. Ferit Edgü en gençleri bunların arasında... Bilge Karasu'nun 50'li yıllarda çok aktif olduğu biliniyor. Cöntürk kitaplarını çıkarmış, 50'li yıllara bakarak bir seçme yaptınız...*

— Kesilmiş yerler vardı herhalde bu saydığımız adlarla aramızda. Bir yerde, topu alıp devam ettiriyorsunuz... Edebiyatta hiçbir zaman bağsız çizgiler olarak düşünemiyorum ben. Zincir, uzuyor. Halkalar bazı yerlerde çatalanıyor, zincir birkaç koldan gitmeye başlıyor, bir noktada kollardan biri duriyor, öbürüne bir çengel atılıyor... Zincirin halkalarında bizim kendi çengelimizi atıp da sürdürebileceğimiz bir yer vardı. Türkiye'de yazarlar sadece bunlar değil di o dönemde...

— *Elbette, ama siz özellikle bu insanları kendinize yakın buldunuz. Ankaralı olmak, ölçüt değildi herhalde. Ankara'da bulunmanın getirdiği coğrafi yakınlığın yeri çok önemli değildi herhalde, demek istiyorum?..*

— *Hayır, hayır... Bize katanlar arasında Ankara dışında pek çok arkadaş vardı. Bilge ile Cöntürk dışında bizim seçtiğimiz yazarların büyük çoğunluğu da İstanbulluydu. Ankaralı İstanbullu diye bir ayrım gözetmiyorum ben. Türk edebiyatında o isimler vardı. Yani 50'li yıllar bir kuşak çıkardı ortaya, o kuşağın içinde, bize çok yakın gelen isimler vardı. Bunlardan ama bizim kendi içimize çağırduğumuz, bir Turgut Uyar'dır, bir de Bilge Karasu'dur. Ötekiler tamam, sevdik saydık, sözlü ya da yazılı inceledik, yeni kitaplarını bekledik. Ama o kadar. Örneğin öyküde başladığımız dönemde Bilge'nin tavrı mutlak bir ölçütü benim için. Başka arkadaşlar için de. Öte yandan edebiyata bakış açımızı belirleyen de Cöntürk'ün temsil ettiği, başlatığı, çizdiği çerçevedir.*

— *Ben o çerçeveyi işte çok kavga buluyorum. Siz?*

— *Biz de kavgaçydık zaten. Düşünebiliyor musunuz, o yıllarda genç bir ekip çıkıyor ortaya ve «biz sizi istemiyoruz dergimizde, eğer istersek ismarlarız», diyor, başka hiçbir dergide yazmasını yayınlamıyor. Memet Fuat örneğin, bizi o dönem adeta kara listesine almıştı. Yeni Dergi çıkıyordu o sırada ve biz Yeni Dergi'ye çok uzun yıllar hiçbir şey göndermedik. O günlerin «seçkin» edebiyat dergisi. Genç bir yazar için çok önemli o dergide görünmek...*

— *Arada kavga da var...*

— *Var. Mesela, «dergiden*

ve yazarından izin almaksızın hiçbir şey basılamaz.» diye bir kayıt vardı bizim dergimizde. Böyle bir kuralı Türk edebiyatında ilk kez biz koyduk bir edebiyat dergisine... Sonradan başka dergilerde aynı kuralı görmeye başladık. O sırada Memet Fuat, Memet Fuat'ın Seçtikleri diye yıllıklar çıkartıyordu. Bizim dergiden kimseyi almamıştır. İzin istemek aykırı geldiği için. Oysa bir seçki için yazarından izin istemek kadar doğal bir şey düşünemiyorum.

— *Bu nedenle mi diyorsunuz?*

— *Tabii, başka yerde de yazmıyoruz biz. Sonradan başka yerde, mesela Soyut'ta yazmaya başladık, yine almadı. Bir tek Haluk Aker'i, onu da Türk*

«Düşünebiliyor musunuz, o yıllarda genç bir ekip çıkıyor ortaya ve «biz sizi istemiyoruz dergimizde, eğer istersek ismarlarız» diyor, başka hiçbir dergide yazmasını yayınlamıyor. Memet Fuat örneğin, bizi o dönem adeta kara listesine almıştı.»

Dilinde sanıyorum ya da Soyut'ta çıkmıştı bir iki şiiri, oradan aldı...

(...)

— *Bu çalışmadaki çıkış noktam şu: 60'li yıllarda, toplumsal bir yükselişle edebî bir «çürüme»nin paralel gittiğini görüyorum. Fakat her kurak iklimde, her çöle olduğu gibi burada da yer yer vahalar görülüyor. Serap olmayanları, yeşil kurtarılmış alanları, saptamaya çalışıyorum. Bunu mesela ben Yordam'da buldum. Ne yapabiliriz? Mesela Yordam'a el uzatabiliriz, uzatmam lazım. Ben sizde sunu varsayıyorum: Siz Türk edebiyatını o zaman beğenmiyordunuz...*

— *Beğenmiyorduk tabii. Beğendiğimiz isimler vardı. Yararı olarak beğendiğimiz ürünleri, isimler vardı. Ama edebiyatın gidişi olarak biz tavrı koymuştuk. Ashında belki şöyle bakmak gerekiyor. 1961 Anayasa'sının getirdiği bir ortam vardı. İkinci yeni, bunun öncesinde kalan bir şey. 61 Anayasa'sından sonra, pek çok şeyde olduğu gibi, edebiyatta da belli bir bulanma ve durulma sürecinin geçmesi geliyordu. Biz işte o bulanmanın tam orta yerinde ortaya çıktık. Yaşımız gençti. 60 öncesinden sınırlı ölçülerde etkilenmiştik. Daha özgürce ve daha duru bir solukla çıkmaya başladık. Senin o çürüme dediğin, Anayasa sonrası o kısmi özgürlük ortamının meydana getirdiği bulanıklıktır. Öyle bir yapıya kavuşuyor ki toplum, yazar, haliyle nereden harekete geçmesi gerektiğini bir süre kestiremiyor herhalde. Bir bocalama dönemi geçiyor. O bocalama dönemi, içinde de birtakım şeyler üretiliyor. Biz galiba o bocalamayı yaşamadan net bir tavır koya-*

bilidik. Çünkü öncesi bizi çok fazla etkilememişti. Öncesi bizi sadece okuduklarımızla etkilemişti.

— *Sizin bir şansınız da, benim bakış açım bu, Türk dilinin, Türkçe'nin 1980'lerde oturmaya başlamasıydı. 50'li yıllardaki denemeler sonrasında... Ben Cöntürk'ün dilindeki o çapaklı hali biraz da önceki zamanlara bağlıyorum. Yani, sizin dilinizin artık oturabileceği bir zamana geçmiştiniz. Ataç'ı mesela arkadaşlarımızın bir kuşağıydınız. Gazete dili, roman dili, 50'li yıllarda «memleket gerçekçileri»nin gündeme oturması... Hepsi bu oluşumda pay sahibi ve siz şans sahibisiniz. O ortam, o dil, genelde dil yavaş yavaş artık oturmaya başlamıştır ve siz bir de*

bu dilin tam orta yerine geldiniz. Sizin dilinizdeki o «yethinlik» buradan kaynaklanıyor önemli ölçüde. Tabii bu arada bir Bilge Karasu'nun dili istisnal denebilecek bir başarıya da işaret ediyor...

— *Bilge, kuşkusuz belli bir dil bilincine ulaşmamızda çok etkili olmuştur ama, o dönemde Ferit Edgü'nün, Adnan Özalçınar'ın, Demir Özlü'nün dili de çok güzeldir. Dil, kendi süreci içinde belli bir noktaya gelmişti. 60'li yılların başlarında pek çok yazarımız temiz bir türkçe ile iyi şeyler yazdılar.*

— *Peki, gelenlerde böyle bir memnuniyet olunca Yordam'daki bu tavrı nasıl açıklayabiliriz? Yordam, Devrim dahil sizin beş yıllık pratiğiniz, bugün baktığımızda bana «bu eğilim bu hareket Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatını temizle çekecektir» diyor. Ashına bakarsanız irat da o. Yordam'ın birinci sayısı Tevlik Fikret ile başlıyor. Ondan sonra aşağı yukarı her sayıda Divan edebiyatından bir temsilci ürdeleniyor. Nedim var, Fuzuli var...*

— *Bugün ben nasıl görüyorum bu adamları? Tamam, edebiyat tarihleri çok büyük olduklarını söylüyor. Ben gerçekten büyük olarak görüyorum mu yoksa benim ona büyüklüğü «vehmetmem», lise veya üniversite öğrenimimden gelen, oradaki edebiyat derslerinden gelen bir alışkanlık mı? Bu adam bulanığa ne getirdi? Bugün ne diyor bu adam? Bugünkü gözle baktığımda ne oluyor? Mesela modern dilbilim bu tür çalışmalarını gündeme getiriyor. Biz modern dilbilimin kuramından falan, yapısalcılığın kendisinden habersizken bir ihtiyaç duyuyorduk. «Lâle hadler yine gül-*

şende neler etmediler... Ne demek bu? Aman ses olarak ne güzel... Veznini falan çok güzel oturtmuş... Ama bunu edebiyat dersinde ezberleten öğretmenin yorumundan başka bir yorumum yok bu şiir üzerinde... O'nun yorumu nereden? Ben şiirle uğraşan bir adamım, bunu ben yorumlamalıyım. Edebiyat tarihi metinlerle var ise, edebiyatın yorumu önce metinleri gerektiriyor ise, o metinleri ben bugün nasıl yorumluyorum? Ne ye göre yorumluyorum, bana saçma mı geliyor, iyi mi geliyor? Ben neredeyim? Burada bir beşyüz yıllık birlik var, o birlik içinde ben neredeyim? Zincirin süregelen, bilmem kaç yüzyıldır süregelen halkalarından birini oluşturmak üzere yola çıkıyoruz... Ama kendi çengelimizi atarken o zincirin ucunda bir yerlere, zincirin başında ne olup bitmiş, bilmiyoruz. Hep başkasının gözlemlerini bakıyoruz. Bizim gereksinimimiz buydu gibi geliyor bana. Edebiyatı yeniden değerlendirmek ve öğrenenlere bu değerlendirmeyi sunmak, yani bugünün gözüyle bakıp, gördüklerimizi öğretmek, öğrencisi, yazarıyla, edebiyatla ilgili herkese, tartışmaya açık olarak, aktarmak. Bizim duyduğumuz gereksinim buydu.

— *Bu, her dönemde rastlanabilecek bir ihtiyaç değil...*

— *Ashında her dönemde rastlanmasını gereken bir gereksinim.*

— *Artık başka bir insan tipinin ihtiyacı içinde olmamız lazım. Fuad Köprülü'nün yorumunun, bahşının dışında düşünübilen, o başlangıç arayan insan tipinden söz ediyorum.*

— *E, tabii, bizim sayımız buydu işte. Sen öyle değil misin?*

— *Ben bunu özellikle 60'li yıllardaki o toplumsal yükselişle de bağlantılı olduğunu düşünüyorum.*

— *60'li yıllarda yeni bir sürece giriyor toplum. Bunu aydın da yaşıyor, sokaktaki adam da yaşıyor. Önceki dönemim, 60 öncesinin etkisi devam ederken, 60 sonrasında yeni bir şey oluşturmak bir hayli sancılı sınırlı... Bu bir bulanıklık meydana getiriyor. Biz sanıyorum o bulanıklıktan çok az etkilendik. O'nun için net bir tavırla çıkarken, burada da netleşmeye yönelidik. Yani bir anlamda biz hem edebiyatımızın eskisiyle hem de edebiyatımızın o günü ile belli bir hesaplaşma içine girdik, girebildik.*

— *İki eğilim saptadık şimdiye kadar. Birincisi, sizinle birlikte yola çıkıp sizden uzaklaşan bir grup var. Ataç Behramoğlu, İsmet Özel, Özkan Mert gibi... Bir de Türk edebiyatında İstanbul'da o sırada faaliyet gösteren Memet Fuat'ın Yeni Dergi'si var. Bunun dışında ne oldu? Yani siz sadece iki gruba mı karşı karşıya kaldınız? Başka çetmeleriniz olmadı mı?*

— Olmaz mı başka çatışmalarımız?.. Ataol'larla bir çatışmamız yoktu bizim. Çatışmamız şu: Birlikte yola çıktık, yollarımız ayrıldı. Ben Ataol'un şiirini okurdum, sanırım Ataol benim şiirimi veya Halûk'un şiirini okumuştur, sevmiştir. Onlarla öyle bir çatışmamız yoktu.

— ... Kan davası anlamında söylemiyorum, yol ayrımı diyebiliriz.

— Yol ayrımı, tamam. Çatışma, edebiyat eserini değerlendirmede neye nasıl baktığımızda vardı. Biz bir kere mutlaka değerlendirmekten yanaydık. Nesnel bir şekilde ve edebiyat adına değerlendirmekten yanaydık. (Yıllar sonra Oluşum'da ben o nesnellığe karşı çıktım. Çok

öznel değerlendirmeler yapmaya başladım. Ama ona eleştiri değil de, «çok sesli okuma» fani gibi bir ad verdim. O bile herhalde Devinim'de, Yordam'da başlattığımız sürecin bir uzantısı, bir sonucu olmalı.)

— O zaman şöyle: Sizinle birlikte yola çıkanların, 1965 yılında oturup konuştuğunuz zamanlar, sizin Oluşum dergisinde yaptıklarınızla Ataol Behramoğlu'nun, hattâ ve hattâ İsmet Özel'in müslüman kanatta yaptıklarına kadar uzanıyor... Aslında çok geniş bir kadran karşısındayız. O çekirdek kadrodan, üç kişi görünüyor: Aker, Turan, Adalı, hiç de öyle değil. Bir bütün olarak baktığımızda bugünlere Gün Zileti'nin prati-

ği, Ahmet İnam'ın hâlâ süren pratiği, çok ciddi bir renk tayfıyla karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor.

— Bir anlamda öyle değil mi? Devinim'e gereksinim duyan ilk kadro, belli düşünce ayrılıklarına düşüldüğünde, başka gereksinimler peşine düşmüştür. Temelde bir gereksinim var, bunu hisseden bir grup var. O grup belli bir yere kadar birlikte geliyor, dergi çıkarma gereksinimi duyuyor, Evrim'den beri bir arada bir grup çünkü, kendi başına bir dergi çıkarma gereksinimi duyuyor, çıkartıyor, derginin ikinci sayısında falan bir kanat ayrılıyor. Bu kanat bir denbire kopmuyor. O, akan suyun bir devamı, onlar başka bir

gereksinimin peşinde yeni bir şey oluşturmaya yöneliyorlar. Bu yönüye bakarsan Halkın Dostları'nın çıkışını da Devinim'den ayırmamak lazım.

— ... Devinim'den ve belki de Yordam'dan geçen bir çizgi o.

— Yordam da... Devinim'den sonra kanatlardan biri bir tarafa gitti, öbürü kendi yolunda yürürken, Yordam da Devinim süreci ile başlayan yolun bir devamı oldu.

— Böylece şuraya gelmiş olduk: Herkesin «aman işte bunlar birkaç kişi, dar» dediği bir kadro altında, şu gün baktığımızda, hiç öyle değil, çok doğurgan bir kadro.

— Devinim'de ve Yordam'da yazmış olanlara bir bak baka-

UÇUK KOLTUK RENKLERİ

çekilme vakti yatağıma ilişip gecenin kuzguni birliğine konuşmamı kesmeliyim iplerle çakmağıma yanarak tam vaktinde yapmalıyım. müthiş akıl hocası

[deneyimsiz ben seni çoğu kez buradan katmalıyım bölünmeye yıkanarak özgürsün yanımda. baş belası tadı kendine

[anlattıklarımızı. ilençler dolusu ağız boş kulübe fosillerle

dokunaklı ezginin tellerine taktığın beyaz bir dünya o seni bekleyen unutuşun üçüncü penceresinde demek yine sel oldu sonunda kanadında sabahladığın sergede

burgunun kocamış bir ömür çelikle beden çemberinde çevrilen ister adına yaşanan de ya da ipe geçmek yazıcılardan her dönemeçte dönen bilmece gücü çözülürken kırılan buzların altında

eski alışkanlıklar hatırlarda sarkan kuş tüyü tanıdığın bütün yüzler bir ucundan yanmış oyunla telaşı kolundaki saatin yetişmek önce kimin uyanacağı sabah doğallığına saf değil isli küçük olunmanın gagasında kısılan diri defterine atardamarını boşaltan dağınlığı

[uçurtmalarda unutan odasına uçuk koltuk renkleri

BÜYÜSEK DE GÖRÜRSEK VE YAŞARSAK

küçük pırıtı parasız yatılı odasında herkese kesilen yersizlik bileti soğan doğrayıcının çıplak gözünde kaçamak öğle sonları büe değilken sinema perdelerinde kalmış dövülmüş bir bardak ayranın ekşisi yirmibirinci yüzyıla basarken yüzü yaralı bir garip sızlar damlıyor kanuma

ölçüleri uzak durur bana yeşil ormanda başının yana düşüp vurulup kaldığın benzin İstasyonunda devrim bakkalı kasabı saymıyorum

aslında soygunlar gerekli büyük sevgi soygunları suları damlayan bademleri ısırlığında anlıyorum, yine de yas giyitleri uymuyor üstüme vakit ayak sürgününde mavil iğnell boşlukların huzur akşamlarında uzayıp durur meşaleler alayı

HÜZZAM NAKARAT

baktıkça saçlarında tutuştu afişte resmin hüzzam nakarat. yeminsiz çarpılmış ağız güneşle parmağımı emiyorum kinler dağılıyor büekte.

saçma sayısında az değil, karavanaya attığımız kovandaki ağırlar, kovalanmış polisın önünde yaşlı bir mlitanın körüklenen göğsü

tüfek sesleriyle dönmüyor avcular geriye

kaç bıçak saplandı kaç bakarkörün elinde kaburgalarının arası harmanı yatak akasyalar gözcülüğünde salkım saçak.

afiş uçtu. İki yol kavşağı elden düşme resmin yoksun hüzzam nakarat.

DEHŞETLİ KAÇAK

tartışılır çıkırıkların hangi zamana ilk ne dokuduğu ayrıntılar tarihın son çiraklığında örneğin birdenbirelik geçmiş yazılı günler tutanağı bitirilmemiş kartalkanat yumruk hızında uzanan ortaklık cansıkıntısının dengeli cehenneminde komşu yaşantının gece konuğu ayak sesleriyle yürünemeyen kentlere

bilenmiş bütün bunlar sertliğinde, hırsh yanı tahta sıralar koridoru binlercesi sarı kordonlardan ağır yarılan bıçağın aralığında İsyanın künyesi coğrafyanı kazınmaya zaman yetmedi bir avuç közden önce düştü dilime yabanılığın bel hizana kadar gecikmişlik toprağında otlara tutunabilmek ışık hızından da zordu

tinsel kavramların çünküsüne uysalda yatak sermerin yeridir. söndürün lambaları yeni önderler bekliyor

[dehşetli kaçak sorular beyninde sevdiği kadın mutlakçı yasanın kaslar çocuğuna sürmeyi indirir ayasında tehlikelerin

HALİL İBRAHİM ÖZCAN

lum, hiç de öyle dar bir kadro olmadığını görecektim. Pek çok sayıda adamın yazılarının -ilki buralarda yayımlandı. Murat Bege'nin ilk edebiyat eleştirisi yazılarından birisi Yordam'dadır.

— Sabahattin Ali'nin bir hikâyesi üzerine yazmıştı...

— Evet, evet. Bir yığın gençin ilk çalışmalarından örnekler var.

— Yordam pratiği bir de öyle bir pratik ki, orada birşeyler yayınlamak aslında kolay da değil. Ciddi bir eleştirel süzgeçten geçiyor gelen metinler. Öyle de zarlar atıyorsunuz ki, tutuyor. Ben bugün bakıyorum, sizin aranızda öyle isimler var ki... Gün Zileli bir başka örnek. Ve çok daha trajik bir örnek var: Hüseyin Cevahir var.

— Hüseyin... Ah, benim o sevgili dostum... Hüseyin Cevahir'i ben yakaladım, soktum içimize. Çok önemli bir eleştirmen olabilirdi. Bir başka örnek. Arkadaş Z. Özger.

— Sizin Basın Yayın Yüksek Okulu'ndan arkadaşınız?...

— Onu bizim yurtta, Siyasal'ın yurdunda, akvaryum dediğimiz -okuma salonunda- yakalamıştım. Orada çalıştığı masanın üzerinde bir defter vardı. Defterin üzerinde de birtakım şiir adları, Cemal'in, Edip'in falan... Dikkatimi çekti, -kim bu dedim, fakülteye benden başka böyle gereksiz işlerle uğraşan yok. Herkes sol-sağ kavgası peşinde. Defteri karıştırdım. Cemal Süreya şiiri var o defterde bir tane ama, Cemal'in şiiri değil. Ne zaman yazmış? Mutlaka okumuş olman lazım, yeni bir şiiriye. Derken birşeyi farkettim, Arkadaş Özger'in alıştırmaları onlar. O defter yok oldu sonra. Oturup belli bir sairin üslubunu taklit ederek onun gibi şiirler yazdı aştırma olarak.

— Kadronuzun o zamanlar, özelliklerinden biri de bu... Şu sıralarda Arkadaş Zekai Özger zaman zaman konuşuluyor, üniversitelerde, şurada burda kavga eden genç adamlar Arkadaşın şiirlerini yeniden yakaladılar. Bu da 80'li yılların sonundan bir örnek. Ama Arkadaş Z. Özger'i yine de siz yakalamış oluyorsunuz ilk...

— Cöntürk'ün toplantılarına götürdüm onu. O vakte kadar çok içine kapanıktı. İlk defa o toplantılarla edebiyat çevresiyle haşır neşir oldu. Sanıyorum ilk Yordam'da şiirleri yayımlandı. Benim onu tanımam da sanırım 67'de... O bizden birkaç yıl küçüktü. Şimdi gençler okuyor diyorsun ya, ne yazık ki gençler Zekai'yi şair olarak okumuyorlar. Sloganlaşıyorlar. Oysa iyi bir şairdir. Politik yanı dışında da iyi bir şairdir. Şiiri iyi bir şiirdir, politik yanı da ağırhlı bir şiirdir. Benim kabulüm, hiç itirazım yok, ama şair yanını unutup da yalnızca politik yanını öne çıkarmak, şiiri sloganla indirgemek bana aykırı geliyor.

(...)

— Sizin kavganızdan bugüne bir unutulmuş kaldı. Fakat zaten edebiyatımız bu konuda çok mahîr. Çok güzel unutturuyor.

— Unutulmuş mu?... Bilmiyorum. Biz bir anlamda yokolduk. Yok edildik, demeyeceğim, yer yer yoksayıldığımız gerçektir.

— Türk edebiyatındaki en devrimci ve öncü bir tarih hesiti böylece çekilip alınıyor. O zaman şunu söyleyebilirim: Bugün Türk edebiyatının tarihini yeniden yazamazsınız... Behramoğlu hardeşlerin Militan dergisi olmasa da yazın, hiç önemli değil çünkü. Militan dergisi olmasa da fazla bir eksiklik sayılmamak gerekir. Halûk Dostları biraz daha önemli, ama o sizden ayrılmıştı sonrakı, ayrılan o ilk grubun bir bakışı belki orada ir-

«Biz bir anlamda yokolduk. Yokedildik demeyeceğim, yer yer yoksayıldığımız gerçektir. (...) Yazdıklarımızı yayınlatabileceğimiz dergiler vardı. Papirüs olsun, Yeni Dergi olsun, Soyut olsun... Nitekim kendi dergimizi kapatıktan sonra bir süre Soyut'ta yazdık. Yeni Edebiyat diye bir dergi çıkarmıştı Doğan Hızlan, orada yazdık. Yazacağımız dergiler vardı. Bağımsız yazarlar olarak pekâlâ edebiyat kendi içine kabul ediyordu.»

delenebilir. Ama bugün artık sizdeki bakışa, ihtiyaç var. Siz aslında ne kadar önemli bir iş yaptığınızı pek farkında değilsiniz. İş yapıyordunuz, ama bunun önemi sizin için çok yukarıda değildi.

— Ona katılmıyorum ben. Biz yaptığımız işin önemli olmadığını düşünmeseydik yapmazdık. Bu kadar yıl da direnmezdik. Devrim'i kendi cep harçlıklarımızla çıkardık. Yordam'a büyük ölçüde Cöntürk perasal katkıda bulunuyordu, ama sonunda bütün yük dört kişinin üzerindeydi. Yazın yazılmasında, paketlenip postalanmasına kadar böyleydi bu. Anadolu'nun her yerine gönderiyorduk, geriye dönen bir para da yoktu. İstanbul ve Ankara'dan biraz para geliyordu. Yani... Eğer yaptığın işi önemsemesen yapmazsın. Yazdıklarımızı yayınlatabileceğimiz dergiler vardı. Papirüs olsun, Yeni Dergi olsun, Soyut olsun... Nitekim kendi dergimizi kapatıktan sonra bir süre Soyut'ta yazdık. Bir süre Yeni Edebiyat diye bir dergi çıkarmıştı Doğan Hızlan, orada yazdık. Yazacağımız dergiler vardı. Bağımsız yazarlar olarak pekâlâ edebiyat kendi içine kabul ediyordu.

— O zaman da siz bu edebiyatla kavga edemediniz...

— Biz kendi dergimizde o kavgayı edebiliriz. Onun için o dergi çıkarma kütletine katıldık. Biz edebiyatta eleştiri meselesini yerleştirmek gibi bir misyon üstlenmiştik herşeyden önce. Onun da çok önemli birşey olduğuna inanıyorduk, önemli bir iş yaptığımızın da farkındaydık. Bizden sonraki belki bir yılın genç adam eleştirel yazılar

yazmaya yönelmiştir, başka şeyler çalkışmıştır ortaya...

(...)

— Tamam, önemli bir iş yapıyordunuz ama bunun çok ileri uçlarını çekmediniz. Sizler eğer 70'li yıllarda birşeyleri sürdürüyor olsaydınız, dergi ve kavga, sürmüş olsaydı, 70'li yıllara egemen olan o köylülük belki ve bir ölçüde törpülenebilirdi. Ama siz ortak eyleminizle yoktunuz. Cöntürk bırakmıştı, Aker gitti.

— Onun izleri, uçları mutlaka vardır. Hangi gözle nereye baktığınıza bağlıdır. Nerede aradığına bağlıdır. Bugün eğer Edebiyat Dostları, bizim yirmibeş yıl önceki çıkışımızdan etkileniyor ise, tamam. Biz ilk çıkışla, o beş yıllık pratiğimizle belli bir işlevi yerine getirdik. Yol açtık.

aşağı yukarı sekizyüz'ü dağılan bir dergi...

— Bence çok yüksek bir sayı. Bu yaptığınızı çünkü daha büyük tiraja sığmazdı. Bugün de öyle...

— O zaman için de öyleydi. Ondan sonra... Kendi içimizde organik bağlılık bir süre daha devam etmeliydi belki de... Edemedi, ayrıldık, çok farklı alanlara düştük. O zaman direkt temasımız, etkileşim ortadan kalktı. Ben bir dönem Halûk'a neredeyse hergün yazışan bir insanıydım. Haftada bir mektup postalıyorsam, bu mektubun içinde o haftanın dört gününe ait, dört gününde ayrı ayrı yazılmış notlar olurdu. Şimdi iki senedir, yıldı bir defa Frankfurt'a telefon ediyorsam... O kadardır... O iç dinamizm bitti. Ayrıca bir de zaman içinde yollar ayrıldı. Üçümüzün şirini al biraraya getir, aynı kaynaklardan beslenir olduğu anlaşılabilir. Bugün üç ayrı şiirdir. Belki, benim son kitap ile Güven'in Peşinde birtakım kesişme noktaları bulabilirsiniz.

(...)

— ... Romanda uzun yılların kuraklığı sürüyor?

— Romanda Orhan Pamuk, Ahmet Altan beni heyecanlandırdılar. Ama şiirde özellikle bir kördüğüşüdür gidiyor, bir ölü nokta var. Cöntürk, -çok iyi şiirler yazan gençler var, sizin bıraktığımız yerden devam eden, hatta bugün için sizi aşar görünen gençler var,- diyorsa da, ben hâlâ rastlamadım bu gençlere.

— Sizinle kavga etmeyi göze alması lazım diye düşünüyorum bazı insanların... Dolayısıyla sizi muhatap alması gerektiğini düşünüyorum. Ama siz biraz önce söylediklerinizde, -ama bizi kimse muhatap almıyor o halde çok önemli işler yapılmıyor diyorsanız,- size katılırım...

— Nasıl yani?...

— Sizin yaptığımız işin farkında değilseniz yeni kuşak, baki bu yine kendine verilmiş önemden kalkanarak üretilmiş bir yarıdır... Ben sizin bunu söylemeniz gerektiğini düşünüyorum. Söylüyorum da: «Türk edebiyatını bir noktaya getirdik biz,- diyebilirdiniz...»

— Şart değil o, biz Türk edebiyatında bir başlangıç yaptık, bu başlangıç farkında olmaları hiç önemli değil. O başlangıcın devamının gelip gelmemesi önemli... Devamı geldi mi? Eh, bir yere kadar geliyor herhalde. Herhalde Enis Batur diye bir adam durduk yerde çıkmadı.

— Sizinle akrabalığı var, evet.

— Yazı dergisinin bizimle münâhis akrabalığı var.

— Bakın sizinle akrabalığı olan, bugün sizin aklınıza ilk gelen isim Yazı. Devrim'den sonra ve bir beş yıl içerisinde. Ben size şunu söylüyorum: Edebiyat Dostları'nın da Yordam'la büyük bir akrabalığı var.

— Var, var ama Edebiyat Dostları'nda benim katılmadığım şeyler de var. Hesaplaşma adına birtakım insanlarla neredeyse polemikvari yazışmalara girmek. Biz onu hep reddettik. Ben değerlendiririm seni, sen -yazar-san eğer yazdıklarınla varsındır, yazdıkların alırım, değerlendiririm seni. İyi de derim sana, kötü de derim, bunu gerekçeleriyle söylerim... Kötü dediğimde eğer yüreğin sıkıyor sa oturur sen de neden kötü olmadığını anlatırsın, neden iyi olduğunu anlatırsın. Tutarlı bir yazıya ben ona dergide yer veririm, ama polemik yazıya yer vermem ben, git başka yerde yayınlaz yazını... Yazı yayınlayacak bir sürü dergi var. Ben zaman zaman karıştırıyorum sizin derginizi, kimi zaman üslubu, dozu edebiyatı aşan saldırgan birtakım yazılarla karşılaşıyorum. Yani resmen «sen bir halt yemedin arkadaş» demeye getiren ifadeler, üsluplarla karşılaşıyorum. Onu, «senin eserinin

de birşey yok arkadaş» dediğin anda edebiyatın ölçüsü içinde, sınırları içinde kahyorsun. Sizin derginizin tavrını onun için sevmiyorum ben. Sanki polemik yanı daha ağır basıyor derginizin.

(...)

— Bizi beğenmemek, dolayısıyla Edebiyat Dostları'nın tavrına yakınlık duymamak doğal olarak Enis Batu'la birlikte birşeylerin «orayı daha tutarlı görüyorum-un ifadesidir... İtiraz etmek için söylemiyorum...

— Ben «orayı daha tutarlı görüyorum», demedim. Sadece bir Yazı dergisi serüveninden söz ettim. O zaman şöyle bakalım, Yordam'dan Argos'a bir çizgi var. Türkiye'de bugün Argos diye bir dergi çıkabilmişse, Yordam'la başlamıştır bu.

— Yordam'la Edebiyat Dostları arasında da bir çizgi çizebiliriz. Aynı şeyi onun için söyleyebiliriz.

— Yordam'la değil, Devininim

ile... Devininim'le Edebiyat Dostları arasında bir bağlantı kurabiliriz. Edebiyat Dostları'nın Yordamlaşması herhalde biraz daha istiyor. Kadronuz çok zayıf. Yani iki kişiyle yürümüyor, üç kişiyle yürümüyor bu, beslenmeniz lazım. Ama bana öyle geliyor ki... Bak, bizim tavrımız kurumsallaşmış yazarlara itici, ama genç yazarlara müthiş sempatik geliyordu. Sizin tavrınız ise her iki tarafa da itici geliyor galiba. Oysa sizin çevrenizde, sizin kuşaktan ve daha gençlerden bir yığın insanı toplama imkanınız var. Bugün Türkiye'de edebiyat üretimiyle uğraşanlar çok daha büyük imkanlara sahip bizim zamanımıza oranla. Ve gizlide kıyıda bucakta kalmış bir yığın genç insan var. Bunları sizin toplamanız, aynı çatı altında toplamanız, farklı görüşlerde bile olsalar belli bir ortaklıktan yola çıkarak aynı çatı altında toplamanız mümkündür. Arkadaş Özger'in, Hüseyin Cevahir'in, Güven Turan'ın, Bilgin Adalı'nın, Hatük Aker'in,

Gürsen Töpes'in, Gün Zileli'nin, Ahmet İnam'ın biraraya gelmesi böyle olmuştur. Edebiyat beğenisinde ortak bir nokta var ise edebiyat yapıtına karşı takınılan tavırda bir ortak nokta var ise, bu ortaklık biraraya gelmek için yeterlidir. Ondan sonra eleştirel bakışta, kuramsal bakışta sen istediğini getir. Çünkü sonunda eleştirel bakışta kuramsal bakışta sen kendini oluşturacaksın, ama kendini oluştururken benim oluşumuma da katkıda bulunacaksın. Turgut Uyar mı? Türk şiirinin en büyük şairi kim kardeşim, Turgut Uyar mı, bünde birleşiyor muyuz? O halde seninle aynı dergide yazabiliriz. Ama sen Turgut'u marksist açıdan irdele, ben semantik açıdan irdeleyeyim, öteki de yapısalca bir yaklaşımla ele alsın. Ne kadar güzel! Ama Turgut Uyar'da birleşiyor muyuz? Ben sizin derginiz için bir durum saptaması yapıyorum. Yazı onu yapabiliştir.

BİR İTIRAZ YAZISI :

CAZ DOLAYISIYLA

ORHAN GÖKDEMİR

«Tanpınar'a Mektup»unda Adalet Çutsay, «Her başlangıç müphemdir» diye yazıyor ve bir zorunluluğu da ekliyor: «Yaptıklarının önemli bulan herkes yaptıklarının başlangıcını birilerine 'vererek' kendisine bir iklim yaratmış oluyor.» Öyledir, bir iklimi kırmak için yeni bir iklim yaratmak gerekiyor. Edebiyat Dostları başlangıcını kime verdi? Nazım'ın «Resimli Ay»ı düşünmüşlerdir belki. Bununla birlikte bu oianakta, Edebiyat Dostları için tek başına bir iklim yaratma şansı görmemişlerdir. Don Kişot'la başlama gereğini böyle anlıyorum.

Nazım'ın savaşı açıkça yerel bir savaştır. Nazım Türkiye'yi putlarla savaştı. Nazım'dan sonra Türkiye'de böyle bir savaşı tekrarlamak olasılığı yoktur. Aradan geçen süre içinde sermaye, giderek sanat ve edebiyat, daha çok «evrenselleşti». Sermaye evrenselleşirken putlar yerel kalabilir mi? Bundan böyle dünyanın putları Türkiye'nin de putlarıdır. Böylece yeni savaşların niteliği de ortaya çıkar: Artık her savaş bir dünya savaşıdır. Başlangıcın müphemliği, bu nedenle Nazım'a dayalı bir iklim yaratılarak ortadan kaldırılamaz. Müphemliği göze almak zorunluluktur.

Riski artırdığını kabul ediyoruz. Büyük işler büyük riskleri göze almayı gerektirir.

Bir şanssızlığı —bir olanaksızlık da denebilir— söylemeliyim. Yalnız başına edebiyatla, edebiyatımızla uğraşmakla bü-

yük iş yapılamaz. Edebiyatımız, ne yazık ki evrenselleşemedi. Onunla uluslararası «piyasaya» çıkma şansı yoktur. Kendini Türk edebiyatıyla sınırlamak, eski kostümlerle eski bir savaşı sürdürmeyi, daha başından kabul etmektir. Türkiye'de Edebiyat Dostları türünden bir kavga, dışı olduğu kadar içe dönük bir müdahaleyi gerektirir. Örnek olsun diye söylüyorum: «Halkın Dostları» ile kavga etmenin hiç bir müphemliği ve hiç bir rizikosu yoktur. Ölümlerle kavga etmenin rizikosu olur mu?

Edebiyat Dostları'na yeni bir kampanya öneriyorum: «Putlarımızı Yıkıyoruz.»

Caz müziği ile başlayabiliriz belki. Evet, cazla başlamalıyız.

Edebiyat Dostları'nın 8. sayısında Hakan Bilal'in bir caz yazısının öyle bir başlangıcı kolaylaştırdığını itiraf ediyorum. Bu yazıdan, Edebiyat Dostları'nın eski müzik yazarı Bilal'in bir cazsever olduğu anlaşılıyor. Bilal, Edebiyat Dostları'na yazıyor olmanın verdiği tedirginlik ile birlikte tekellerin bir sanat müziğini yozlaştırdığı türünden ez muhalefetle yaklaşıyor caza. Yani caza değil, örneğin onun plak şirketleri tarafından yozlaştırılmasına karşı çıkıyor. Tedirginliği anlıyorum: Uluslararası piyasa daha risklidir.

Oysa kendisine dönse, örneğin kendisine niçin cazın bir sanat müziği olduğunu sorabilse, Bilgesu Erenus'un şarkılarını eleştirmekten mutlaka daha önemli bir halkayı yakalamış

olacak. Üstelik bir çıkmaza düşülmesini de önleyecek. Öyle ya, Atal Behramoğlu şiir yazmıyor da, Bilgesu Erenus müzik mi yapıyor? Birisi, ilki, kuzma yazdığı mektupları yanlışlıkla şiir sanmıştı, diğeri, ikincisi, oğluna çaldığı parçaları şarkı sanıp kaset yaptı.

Buddy Bolden'in bu işin hiç bilincinde olmadığını, olsaydı, bu müziğin böylesine evrenselleştiğine çok şaşıracağından hiç kuşku duymuyorum. Olsaydı diyorum, ama böyle bir bilincin olması ihtimalini de hiç düşünmüyorum. Caz, bilincsizliktir. Bu nedenle, bir caz yazısına şöyle başlanabilir ve bütünüyle yanlış olur: «1891 yılında New Orleans'da, zenci berber Buddy Bolden, kornetini eline alıp cazın ilk notalarını üflemeye başladığında, yarım yüzyıl sonra bu müziğin böylesine gelişip evrenselleştiğinin herhalde bilincinde değildi.» Kornetini eline alıp, olmanızı notaları üfleyerek evrensel bir müziği yaratmak herhalde yalnızca cazcılara özgüdür. Ancak, yazısında Hakan Bilal'in de onayladığı bir alıntıdan, caz eleştirmeninin ve dinleyicisinin işinin caz yapılar kadar kolay olmadığını anlaşıyor. Bir caz eleştirmeni öyle kalemi eline alıp bir eleştiri yazısı yazamıyor, ya da yazmaması gerekiyor. Önce biriktirmelidir: «Bir caz eleştirmeninde hem yetenek, hem sezgi, hem de yalnızca müzik alanıyla belirlenemeyen yoğun bir kültürel birikim olması gerekir.» Böylece, caz yapmanın, onu eleştirmekten daha kolay olduğu ortaya çıkıyor.

Yirminci yüzyılda caz eleştirmeyi bir iş olarak seçenlerin, caz eleştirmenlerinin işleri gerçekten zordur. Parçası oldukları bir büyük yanlısınamayı, bir kulak aidanmasını sürekli beslemek zo-

rundadır. Başka türlü düşünülebilir mi? Caz eleştirmeyi bir iş olarak seçenlerin cazı reddetmeleri mümkün mü? Caz üzerine kitapların sözünü ettikleri sezgi, yetenek ve kültür, reddetmeyi ve düşünmeyi önlemek içindir.

Düşünmeden yapmanın ya da aynı anlama gelmek üzere doğaçlamanın bir yöntem haline getirdiği bir müzik türünü anlamak için ise mutlaka düşünmek gerekiyor. Hakan Bilal caza, başlangıç için 1891 yılını veriyor. Düşünmeye 1891 yılından, daha genelleştirerek ondokuzuncu yüzyılın sonundan başlanmalıdır. Raymond Aron, üç toplum-bilimciyi yazarken bu zaman aralığını «Avrupa tarihinin ayrıcalıklı çağı» diye niteliyor: «Her üçü de Avrupa tarihinin ayrıcalıklı çağı (la belle époque) diye adlandırılan dönemde yaşadılar. Spengler'in dediği gibi ondokuzuncu yüzyılın sonu Avrupa'nın en barışçı dönemlerinden biriydi, savaşın anıları canlı değildi.» Ondokuzuncu yüzyılın sonu, özellikle 1871'den 1914'e kadar olan dönem, kapitalist dünya için önemli sarsıntı ihtimallerinin ortaya çıkmadığı bir dönem olarak beliriyor. Amerika Birleşik Devletleri'nde dört yıl süren iç savaştan burjuvazi güçlenerek çıkıyor. Raymond Aron'un yazdığı üç adamdan en yaşlıları Pareto, 1871'de işçiler bariyerlerine yürürken 23 yaşındadır. Durkheim 13 ve Weber henüz 7 yaşındadır. Önemli bir sarsıntının olmadığı ve kapitalizmin güvenliği olduğu bir zaman aralığında kariyerlerini yapıyorlar. Birer düşünür olarak ortaya çıkmaları, cazın bir müzik olarak ortaya çıkmasına rastlıyor.

Pareto, Weber veya Durkheim ile caz müziği arasında doğrudan bir bağlantıya ihtimal

vermiyorum. Cazin yaratıcılarını Pareto, Weber veya Durkheim türünden düşünürlerden etkilenme şansı yoktur; çoğu okuma yazma bilmiyor. Ancak yeşerdikleri ve yaşadıkları siyasal iklim ortaktır, aynı katalarda aynı havayı soluyorlar.

Bu üç -düşünür bilim adamı- devrim dalgasının çekildiği bir zamanda, bilimin kazanımlarını geriye çekmeyi iş edinmiyorlar. Raymond Aron, bu üç adamın Avrupa'nın ayrıcalıklı çağında ancak bilimi geriye itmek için birleştiklerini yazıyor: "Bu üç yazar insan davranışını akılcılaştırmanın ve ekonomik olduğu kadar, dışsal ya da maddesi açıklamalarının reddinde de birleşirler." Aynı zamanda statükocudurlar, içlerinde hep düzenin değişeceği korkusunu taşıyorlar. Bir bilim adamından daha çok, fanatik birer ideologlar ve bütün bilgileri korkuya dayanıyorlar. Aron, bu korkuyu şöyle belirtiyor: "Bu yazarların, yaşadıkları tarihsel dönem hakkında iyimser oldukları bir an akla gelebilir. Ama gerçek bunun tam tersidir. Her üçü de, değişik yollar izleyerek Avrupa toplumunun bir bunalım içinde olduğu görüşüne varmışlardır."

İçinde buldukları ruh halini biraz daha belirginleştirmek için yeni bir alıntı yapıyorum: "(Max Weber—O.G.) çok dindar bir aileden geldiğinden ancak geçmiş çağlarda görülen dinsel inanca derin bir saygı duyar ve modern toplumların akılcı dönüşümlerini karmaşık duygularla düşünürdü. İçinde yaşadığımız topluma gerekli herşeyi kabullenmeye kararlıydı; dünyaya ya da tarihe, geçmişe özlem duyarak şikayette bulunmayı dehesle karşılardı. Ama aynı zamanda, gözlerinin önünde oluşmakta olan topluma karşı da bir coşku duymazdı." Ortaya çıkan tipin tiksindiriciliğini belirterek, Pareto'ya geçiyorum: "Liberal ve hümanist düşüncelere inanan bir çevre içinde yetişmişti, ama sonunda, bu düşüncelerin, onlara içtenlikle inanan mutlu bir ayrıcalıklı azınlık için bir tehlike olduğu görüşüne vardı. Daha sonra, mantıksal-deneyssel düşünce karşılaştırmasıyla demokrasi, sosyalizm, insanlık inancının tanrıya, şeytana ya da cadulara duyulan inançtan daha değerli olmadığını buldu, ya da

bulduğunu düşündü." Üç bilimciden çok, kapitalizmin fanatik üç papazı gibidirler, kapitalizme tapınmayı herşeyin önüne geçirmeye, bunun için de düşünmeyi önlemeye adıyorlar kendilerini. En önlü olmaya aday olan en fanatik olanıdır, kapitalizmin gelişmesini protestan dinine bağlayarak, bilimin önünü kesmeye çalışıyor. Biyografisinin yazarı Donald MacRae "Böylece, önlü muhtlaklıktan kaynaklanmaz ama dile getirilmeyen sarsılmaz bir inançla sanılır ki şifresi doğru dürüst çözülebildiği takdirde Weber'in elinde gerek özgül bir toplumu, gerek çağdaş toplumların genelini çözümlenmek için anahtarlar vardır." diye yazıyor ve ekliyor: "Bence, o aslında bir ideologtu; ona duyulan hayranlık sanıldan çok daha fazla ideolojik nedenlere dayanır."

Her üçü de, yaşadıkları zaman diliminde çok etkili olamıyorlar. 1914'de Dünya Savaşı ile birlikte Ayrıcalıklı Çağ da sona eriyor. Üçü de, Ekim Devrimi ve 1923 yılı arasında yazdıkları ile birlikte ölüyorlar.

Buradan yeniden caza dönüyorum: Bazı müzik kaynakları, caz müziğinin bu üç düşünürün anlaşılmağını ve sevinisizliğini paylaştığını belirtiyor. "Finkelstein: "Yirminci yüzyılda kapitalizm altında üretilen -ileri- müziğin en belirgin özelliği anlaşılmağı ve sevinimsiz oluşudur." Kuşkusuz caza bakışının olumsuz olması gerekiyor: "Caz, ticari bakımdan geliştikçe, gücünü ve yeni fikirlerini bu karadireli müziğinden aldı; ardından da biçimselleştirdi; özgün olanın çarpıtılmış biçimi haline çevirdi, dış kabuğa ağırlık verip, toplumsal içeriğini kapı dışarı etti." Caz müziği geliştikçe hafifliyor, hafifledikçe genişliyor. Burjuva toplumunda hafiflemeyen genişleme ve yayılma olanağı yoktur.

Ancak Finkelstein cazın belirtmediği bir zaman aralığında belli bir özgünlüğünün ve yeni fikirlerinin olduğunu, üstü örtük bir biçimde kabul ediyor. Cazin böyle bir özgünlüğü ve sanatsal yanı var mıydı ve caz bu özgünlüğünü ne zaman yitirdi? Yerli bir kaynak yaklaşık bir tarih veriyor: "Amerika'da 1929 yılında başlayan ve 1933 yılında Başkan Roosevelt'in 'New Deal' hazırlanmasıyla giderilmeye baş-

lanan ekonomik bunalım süresi, işsiz zencilerin para kazanmak için çoğunlukların beğenisine boyun eğmek, bunalım içindeki halkın sıkıntılarını hafif, tatlı bir müzikle giderme isteğine uymak zorunluluğu yüzünden caza yeni öğeler girmiştir." Buddy Bolden türü yetenekli zenciler kornetini eline alıp çaldığını; başkalarına duyurmasaydı, caz herhalde saf bir müzik olarak kalabilecekti. İşçi zencilerin yaptığı müzik, bir iş bulabilme şansına sahip olmayan işsiz zenciler tarafından bozulmuş oluyor.

Hakan Bilal'e katılıyorum. Cazin doğuşunda bir -işçi kültürü- vardır. Ayrımına katılmıyorum: İşçi kültürü ile popüler kültür veya kitle kültürü ayrı şeyler değildir. İlki ikincisinin bir parçasıdır. Dolayısıyla, cazın yozlaşmasında içindeki -işçi kültürünün- azalması, bir ayrım noktası olamaz. Caz, başından beri bir sanat müziği değil, popüler bir müziktir.

Caz, yapını ve alıcısını proletarleşiren bir müziktir, gerçek yoksulluğun dile gelişidir; aynı zamanda ona bir başkaldırıdır.

Açıkça; modern müzik, kapitalist müziktir. Pareto, Weber, Durkheim türünden düşünürlerin birer bilim adamı olarak ve caz müziğinin bir sanat müziği olarak yeniden yaşama dönemleri için, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesini, ya da ikinci ayrıcalıklı çağın başlamasını beklemleri gerekiyor. Cazin ikinci açılışı —buna gerçek açılışı da denebilir— ikinci ayrıcalıklı çağa denk düşüyor. Pareto, Weber ve Durkheim, önelerini ikinci, ayrıcalıklı çağda yapıyorlar. Bu, başka bir gerçeği ortaya çıkarıyor: Bu zaman aralığında, kapitalizm bütün gücü görünümüne rağmen bu türden papazları bile geçmü-

şinden dileniyor. Reklamlarının çok iyi yapıldığını kabul ediyorum. Reklam mümkün olan en az bilgiyle yapılıyor ve alıcılara öğrenmemesi kural oluyor. Caz endüstrisinin olduğu kadar, Weber endüstrisinin reklamcılarının bu kuraldan hiç kuşku duymadıklarını biliyorum.* Aynı piyasada birbirleriyle rekabet etmeden çalışıyorlar. Biri diğeri için tamamlayıcı mal oluyor. Bu üç muhtlak, anlaşılmağı -düşünürü- mutlaka düşünmemeyi yöntem

edinmiş bir müzikle desteklemek gerekiyor.

Şimdi, bu endüstriler için, giderek kapitalizm için düşündükleri sahneyi kurabiliriz: Düşünmeye eğilimli insanlar, bir yandan aygıtından caz müziği dinlerken, öbür yanda ellerinde Pareto, Weber ya da Durkheim okuyarak mümkün olan en büyük hızla bu eğilimlerini köreltecekler. En akıllıları üniversitelerin siyaset bilimi veya sosyoloji kürsülerinde bu bilgisizliklerini derinleştirecekler. Kapitalizm, pazarını bayillerle açıyor, bu kadar bayı sizi düşündürmüyor mu?*

Evet, müphemliği göze almak zorunluluktur. Başka türlü nasıl sorabiliriz?

NOTLAR:

- 1) Adalet Çutsay, "Tanpınar'a Mektup", Edebiyat Dostları, Sayı: 26 (Haziran 1989), s. 5.
- 2) Hakan Bilal, "Caza Neler Oluyor?", Edebiyat Dostları, Sayı: 8 (Aralık 1987), s. 14.
- 3) İbid.
- 4) Raymond Aron, Toplum Bilim Düşüncesinde Ana Akımlar: Pareto, Weber, Durkheim, çev: Fevzi Yahin, Ankara 1973, s. 6.
- 5) İbid., s. 9.
- 6) İbid., s. 8.
- 7) İbid., s. 8.
- 8) İbid., s. 11.
- 9) Donald MacRae, Weber, çev: Nur Vergin, Afa Yayınları, İstanbul 1985, s. 16.
- 10) İbid., s. 15.
- 11) Sidney Finkelstein, Müzik Ne-yi Anlatır?, çev: M. H. Spatar, Kaynak Yayınları, İstanbul 1986, s. 127.
- 12) İbid., s. 166.
- 13) İlhan Mimaroglu, Müzik Tarihi, Varlık Yayınları, İstanbul 1987, s. 104.
- *) Bilgisizlik sadece alıcılara özgü değil, artık satıcılar da ne sattığını bilmiyor. Afa Çağdaş Üst-talar Dizisi'nin ikinci kitabı olarak yayınlanan Weber biyografisinin yazarı MacRae, Weber'e utangaçca ve mümkün olabilecek ölçüde derin bir muhalofete bakıyor. Çevireni Nur Vergin'in yayıncıyı uyarmanın olduğunu sanıyorum; arka kapakta kitabın içeriğinin tam tersine Weber'e büyük övgüler düzülüyor. Kapak yazısı, içeride yazılanların görülmesini engellemek için ekleniyor.
- **) Sabri Ügener ve Şerif Mardin'in ayrı olduğuna inanıyorum. İki kendine rağmen Weber'de ısrar ediyor. İkincisi ise bilincel bir satıcıdır, satışı mal çürük olduğunu biliyor.